

Organizacja Miasta Średniowiecznego

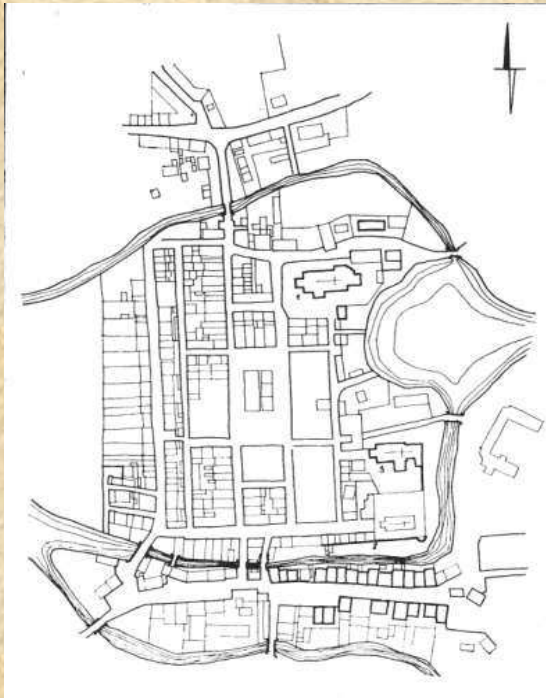

**Opracowała:
Natalia Tyrka
Kl. 1 d**

Organizacja miasta średniowiecznego

POCZĄTKI MIAST ŚREDNIOWIECZNYCH

Średniowieczny plan miasta

Oddzielenie się rzemiosła od rolnictwa oraz rozwój gospodarki towarowo pieniężnej sprawił, że po długim okresie upadku zaczęły znów ożywać miasta. Osiedla rzemieślniczo kupieckie powstały przy wielkich szlakach komunikacyjnych obok dawnych miast rzymskich, przy niektórych zamkach feudalnych i klasztorach, zwłaszcza tych, które posiadanymi relikwiami świętych ściągały na siebie pobożnych pielgrzymów.

Ośrodkiem miasta średniowiecznego był duży plac targowy, **rynek**. Z niego rozchodziły się drogi. Zabudowa miasta początkowo niewiele różniła się od wiejskiej, tyle że domy stały ciaśniej. Zaludnienie przeciętnego miasta w XII wieku nie przekraczało liczby kilkuset mieszkańców. Tylko wyjątkowo duże ośrodki miały ich po kilka tysięcy. Niektóre miasta otrzymywały prawo otoczenia się murami.

Organizacja miasta średniowiecznego

KOMUNY MIEJSKIE

Mieszkańcy miast organizowali w celu obrony swych interesów w stowarzyszenia wzajemnej pomocy. Ich cele oraz prawa i obowiązki członków określano dokładnie w spisywanych statutach. Fragment jednego z nich:

"(...) Wszyscy, którzy do miejskiego bractwa przynależą, poręczyli słowem i przysięgą, że każdy pomoże drugiemu jak bratu w uczciwej potrzebie; gdyby ktoś przez pożar domu, albo jeńcem zostawszy, przez konieczność założenia okupu, znalazł się w niedostatku, każdy by wspomóc, by wspomóc zubożałego brata, da mu denara (...)”.

Takie związki mieszczan tego samego miasta nazywano **komunami**, czyli wspólnotami miejskimi. Z czasem ich celem stało się przejęcie rządów w mieście.

Organizacja miasta średniowiecznego

MIASTA I ICH KOMUNY A PANOWIE FEUDALNI

Początkowo miasta pod względem prawnym nie różniły się od wsi i tak samo podlegały władzy pana feudalnego, a ich mieszkańcy byli zobowiązani do rozmaitych danin i usług. Mawiano wówczas, że miasta od wsi różnią tylko mury miejskie, ale nie każde miasto miało choćby te mury (czasami były to umocnienia drewniane jak palisady a czasami Np. wały ziemne).

W miarę jednak, jak rosła zamożność mieszczan komuny miejskie podejmowały starania o wyzwolenie się z zależności feudalnej. Najczęściej mieszkańcy osiąkali to przez wykup od pana jego praw.

Za jednorazową lub też coroczną opłatę pan przekazywał władze w mieście w ręce jego mieszkańców. Gdzie indziej cel ten osiągały miasta po długich i krwawych walkach z feudałem.

Organizacja miasta średniowiecznego

SAMORZĄDY MIEJSKIE

Tarnowski Ratusz

W wyzwolonym spod władzy pana rządy podejmowała komuna. Reprezentował ją obierany przedstawiciel, różnie nazywany w różnych krajach:

- ❖ Paryżu był to przewodniczący kupców,
- ❖ w Niemczech burmistrz,
- ❖ we Włoszech konsul, podesta lub doża.

Zarząd miastem wykonywał on wspólnie z radą miejską, a sądy wspólnie z ławnikami. Siedzibą władz miejskich był okazały budynek wznoszony na rynku – ratusz. Szczegóły organizacji władz miejskich oraz innych uprawnień różniły się od siebie w poszczególnych miastach. Nie wszystkie też miasta otrzymywały od razu całkowity samorząd. Etapem przejściowym bywał często podział uprawnień między pana feudalnego, reprezentowanego w mieście przez swego urzędnika – wójta, a organa komunalne.

Organizacja miasta średniowiecznego

ZRÓŻNICOWANIE SPOŁECZNE W MIEŚCIE

Średniowieczni rzemieślnicy

Ludność średniowiecznych miast była zróżnicowana społecznie, nie była jednolita. Różnice majątkowe między poszczególnymi jej warstwami były bardzo wielkie. nieliczny bogaty **patrycjat miejski**, do którego zaliczali się właściciele gruntów miejskich i bogaci kupcy, skupiał w swym ręku około połowy całego majątku miejskiego.

Najliczniejszą warstwę średnią – **pospólstwo** – stanowili rzemieślnicy i większa część kupców. Około 1/4 ludności miast stanowi najuboższy **plebs** – ludzie, którzy nic nie posiadali, wyrobnicy, służba oraz liczna grupa żebraków. Samorząd miejski znajdował się początkowo w rękach patrycjatu. Jego przedstawiciele stanowili radę miejską. Dopiero po wielu latach walk rzemiosło zorganizowane w cechy dobiło się udziału we władzach miejskich.

Organizacja miasta średniowiecznego

CECHY RZEMIEŚLNICZE

Cechy były to organizacje rzemieślników tej samej specjalności tym samym mieście. Specjalności rzemieślnicze nie mające w mieście wielu przedstawicieli łączono w jeden cech ze specjalnościami pokrewnymi.

Przynależność rzemieślników do cechu była przymusowa. Kto nie należał do cechu, ten nie miał prawa zajmować się rzemiosłem w obrębie miasta. Głównym celem cechów była obrona rzemieślników przed konkurencją. Dlatego ustawy cechowe zawierały szczegółowe przepisy określające dozwoloną wysokość produkcji, normy jakości towaru oraz ceny.

Cech pilnował też, by nie wzrastała nadmiernie liczba warsztatów rzemieślniczych. Aby nowy warsztat, trzeba było uzyskać uprawnienia mistrza cechowego. Droga do nich była trudna i długa. Rzemieślnik przygotowywał się do zawodu od dzieciństwa.

Jako **terminator**, czyli uczeń, pracował bezpłatnie przez kilka lat w domu mistrza zdobywając podstawowe umiejętności zawodowe. Po ukończeniu tego okresu nauki stawał się **czeladnikiem**. Nadanie uprawnień czeladnika nazywano wyzwoleniem.

Organizacja miasta średniowiecznego

CECHY RZEMIEŚLNICZE

Rzemieślnicy

Czeladnik przez pewien czas jeszcze pracował zwykle w tym samym warsztacie, ale już za wynagrodzeniem, później zaś obwiązywała go kilkuletnia wędrownka po innych miastach i krajach w celu zapoznania się z panującymi gdzie indziej zwyczajami i metodami pracy.

Po tym dopiero mógł stanąć do egzaminu mistrzowskiego przed władzami cechu. Wykonywał wtedy pracę próbną z dziedziny swego rzemiosła, zwaną **majstersztykiem** (z niemieckiego Meisterstück – dzieło mistrza, arcydzieło), w której miał wykazać opanowanie wszystkich tajników swej specjalności.

Organizacja miasta średniowiecznego

GILDIE

Gildia (niem. *Gilde* –związek) - w średniowiecznej Europie stowarzyszenie o charakterze obronnym, religijnym lub towarzyskim.

W XI w. kupiectwo stało się najbogatszą warstwą miejskiej społeczności. Wobec dużego zagrożenia, jakie stanowiły na drogach bandy rabusiów, kupcy organizowali się w gildie, wspólnie ponosząc koszty organizowania podróży i gromadzenia towarów, dzięki czemu rozkładało się ryzyko związane z handlem.

Jak rzemieślnicy w cechy, tak kupcy organizowali się w gildie. Gildie mogły zrzeszać kupców kilku miast i miały na celu przede wszystkim zapewnienie swym członkom bezpieczeństwa w podróżach handlowych. Potężne gildie utrzymywały nieraz znaczne oddziały zbrojne dla ochrony karawan kupieckich.

Wielki handel rozwijał się głównie na dwóch drogach morskich. Jedną z nich było, podobnie jak w starożytności, **Może Śródziemne**, drugą – **Bałtyk i Morze Północne**. Obydwie te drogi łączyły wschód z zachodem. Handel lądowy biegł natomiast przeważnie w kierunku południkowym. Ważnym ośrodkiem gdzie spotykali się kupcy z północy i południa były wszelkie **jarmarki w Szampanii**. Kierunek dróg handlowych decydował o tym, że do największego rozkwitu dochodziły na południu miasta włoskie, na północy zaś – miasta Finlandii i porty nadbałtyckie.

Organizacja miasta średniowiecznego

SPOŁECZEŃSTWO ŚREDNIOWIECZNE

Społeczeństwo średniowieczne nie było jednolite i dzieliło się na stany, czyli warstwy, które różniły się między sobą pod względem praw i obowiązków. W większości państw europejskich były to:

- ❖ **Rycerstwo** - w średniowieczu warstwa społeczna (stan) trudniąca się służbą wojskową - Często posiadali ziemię nadawaną im przez seniora w zamian za hołd lenny. (przysługa wierności) W XIII i XIV w. przekształciło się w **szlachtę**. W większości państw europejskich tytuł rycerski stał się jednym z niższych tytułów szlacheckich. W Polsce z uwagi na zasadę równości szlacheckiej rycerstwem tytułowano ogół szlachty.
- ❖ **Duchowieństwo** - W średniowieczu duchowieństwo miało największy bezpośredni wpływ na ludność danego państwa, a pośredni poprzez papieża i biskupów na króla i władców kraju. Przykładem niech będzie to, że prymas był **interrexem**, czyli, królem tymczasowym był najwyższym po królu dostojnikiem państwowym sprawującym niektóre funkcje monarsze w czasie bezkrólewia. Od innych średniowiecznych stanów różnił się tym, że był zasilany wyłącznie przez osoby z innych stanów, a to ze względu na obowiązujący w Kościele rzymskokatolickim **celibat**.

Organizacja miasta średniowiecznego

SPOŁECZEŃSTWO ŚREDNIOWIECZNE

- ❖ **Mieszczaństwo** - stan społeczny składający się z obywateli miast, czyli osób wolnych, podlegających prawu miejskiemu. Po upadku państwa stanowego klasa społeczna, nazywana częściej **burżuazją**; rzadziej mieszczaństwem nazywa się ogół mieszkańców miast. Współczesna socjologia używa częściej określenia klasa średnia. Mieszczaństwo składało się głównie z kupców i zrzeszonych w cechach rzemieślników. Mieszczaństwo zajmowało pośrednie położenie między wyższym stanem - rycerstwem i niżej położonym chłopstwem. Jednocześnie podlegało silnej społecznej i majątkowej stratyfikacji na bogaty patrycjat i uboższe pospólstwo.
- ❖ **Chłopstwo** – stan społeczny posiadający niewielki przydział ziemi, nie wystarczający do wyżywienia rodziny. Aby przeżyć, chłop musiał najmować się do pracy. Był zobowiązany do pańszczyzny czyli przymusowa, bezpłatna praca głównie na roli na rzecz pana w zamian za zezwolenie na użytkowanie przez nich ziemi. Chłop był najniżej w feudalnej piramidzie społeczeństwa Europy zachodniej w średniowieczu.

Organizacja miasta średniowiecznego

PRAWO NIEMIECKIE

Prawo magdeburskie - (prawo niemieckie; niem. *Magdeburger Recht*) – prawo miejskie wzorowane na prawie miasta Magdeburga.

Prawo niemieckie – termin powstały w początkach XIII w. na Śląsku i Morawach początkowo jako prawo napływającej ludności, a następnie jako wzór przy organizacji samorządowej w miastach i lokacji polskich wsi. Prawo magdeburskie składało się, dla ujęcia całości życia prawnego, z dwu spisów prawa tj. obszerniejszego i bardziej wszechstronnego **Zwierciadła Saskiego** (łac. *Speculum Saxonum*) oraz prawa posiłkowego **Weichbild** dla miast. W kolejnych stuleciach prawo magdeburskie, lub tzw. *magdeburgia*, stały się synonimem prawa miejskiego.

Organizacja miasta średniowiecznego

PRAWO MAKDEBURSKIE NA ZIEMIACH POLSKICH

Na ziemi polskie prawo makdeburskie przyniesione zostało przez niemieckich zasadźców. Z czasem wykształciły się lokalne odmiany takie jak prawo poznańskie, prawo średzkie, prawo chełmińskie. Na prawie magdeburskim lokowano głównie miasta Śląska (Złotoryja, Lwówek Śląski), oraz inne, znaczące miasta w pozostałej części kraju (Kraków, Poznań, Częstochowa).

Pierwsze lokacje miejskie dokonały się na Śląsku w pierwszym czterdziestoleciu XIII wieku, czyli za panowania Henryka Brodatego. Miasta lokowane na prawie magdeburskim zachowywały łączność z Magdeburgiem poprzez zasięganie pouczeń tamtejszego sądu miejskiego w szczególnie skomplikowanych kwestiach prawnych.

Sąd w Magdeburgu pozostawał instancją odwoławczą od wyroków sądów miast Małopolski aż do 1356 roku, kiedy to jego rolę przejął Sąd Wyższy Prawa Niemieckiego na zamku krakowskim powołany przez króla Kazimierza Wielkiego. W tym czasie ustanowiono też Sąd Komisarzski Sześciu Miast jako sąd najwyższej instancji właściwy dla wydawania pouczeń prawnych, będący równocześnie sądem królewskim.

Organizacja miasta średniowiecznego

OBSZAR MIASTA W PRAWIE NIEMIECKIM

Obszar Miasta Tarnowa

Zwykle przy lokacji wytyczano rynek i w miarę regularną sieć ulic przecinających się pod kątem prostym.

Olbrzymia większość lokacji miast na prawie niemieckim odbywała się na obszarze lub w pobliżu już istniejących miast wczesnośredniowiecznych.

Lokacja była więc nie tyle założeniem nowego miasta co nowym etapem w życiu grodu, który już dawno istniał. Niekiedy pierwsza lokacja była nieudana i miasto lokowano powtórnie.

Często lokowanie miasta trwało kilka lat.

Organizacja miasta średniowiecznego

OSADNICTWO

Przyjęcia norm prawa magdeburskiego nie należy utożsamiać z kolonizacją niemiecką w Polsce, gdyż prawem tym posługiwano się w wielu miejscowościach zamieszkałych wyłącznie przez Polaków.

Jednakże w początkowym okresie osadnictwa na prawie niemieckim od XIII – do poł. XVI wieku liczba ludności niemieckiej w miastach i wsiach mogła wynosić nawet 50%. Również pierwszymi zasadźcami i wójtami byli w tych miejscowościach w większości Niemcy, którzy następnie ściągali osadników z Saksonii, Czech i Moraw.

Intensywna kolonizacja od XIII do XV wieku spowodowała, że stworzona wówczas sieć miast i wsi przetrwała do XIX wieku.

Organizacja miasta średniowiecznego

ZAJĘCIA LUDNOŚCI

←
Garncarstwo

→
Warsztat
bednarza

Organizacja miasta średniowiecznego

ZAJĘCIA LUDNOŚCI

Kantor kupiecki

Zakład szewski,
garbarnia

Organizacja miasta średniowiecznego

DOKUMENT LOKACYJNY

Dokument lokacyjny – dokument nadania praw lokacji - miastu lub wsi. Pierwsze miasta na terenach polskich otrzymywały prawa miejskie na podstawie zbioru przepisów prawa niemieckiego.

Były spisywane na nim prawa i obowiązki mieszkańców miasta lub wsi. Każda rodzina dostawała **1 łan** (ok.17ha). Taką powierzchnię mogła uprawiać i się z niego utrzymywać. Osadnikom przysługiwała także **wolnizna**, czyli zwolnienie z płacenia czynszu.

Organizacja miasta średniowiecznego

PRAWO LOKACYJNE

Prawo lokacyjne - średniowieczne zbiory przywilejów i statutów jakimi podmiot lokujący obdarzał założone miasto lub wieś. Zwykle poszczególne lokacje dokonywały się w oparciu o pewien wzorcowy wypracowany w jakimś innym miejscu model, Np. prawo magdeburskie. Przepisy lokacyjne doczekały się w Rzeszy uregulowania w dokumencie znanym jako Zwierciadło saskie.

W dawnej Polsce, począwszy od XIII wieku, zakładanie wsi lub miast (zazwyczaj na prawie niemieckim), połączone zwykle z wprowadzeniem nowego układu pól i regularnej zabudowy, później także przenoszenie istniejących wsi z prawa polskiego na niemieckie. Akt lokacyjny wsi określał prawa i obowiązki zasadzcy i chłopów.

Lokacja miast na prawie niemieckim gwarantowała zwykle w przywileju lokacyjnym prawa mieszczan, przyczyniając się m.in. do rozwoju gospodarki towarowo-pieniężnej i uniezależnienia miasta od feudałów; chłopci otrzymywali dziedziczne prawo do ziemi, wieś - autonomiczny sąd.

Organizacja miasta średniowiecznego

ŹRÓDŁA

www.wikipedia.org

www.ściaga.pl

www.zabytkimagiczne.pl

www.tarnow.pl